

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างผู้นำทางการศึกษาในการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จังหวัดสระแก้ว เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. พื้นที่ศึกษา
2. ผู้ให้ข้อมูลและแหล่งข้อมูล
3. วิธีการที่ศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล
6. การตรวจสอบข้อมูล
7. การวิเคราะห์ข้อมูล
8. สรุปขั้นตอนการศึกษา

พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษามี 2 ลักษณะ คือ ชุมชนต้นแบบและชุมชนที่ปฏิบัติการ มีรายละเอียดดังนี้

1. ชุมชนต้นแบบ คือ ชุมชนที่เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับภูมิภาคตะวันออกของกองทุนชุมชน (Social Investments Foundation = SIF) เป็นชุมชนที่มีองค์ความรู้และภูมิปัญญาของตนเอง มีผู้รู้หรือภูมิปัญญาของท้องถิ่น ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ มีพื้นที่ และกระบวนการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญา โดยการเลือกแบบเจาะจงชุมชนที่ผู้นำทางการศึกษาเป็นแกนนำและมีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จำนวน 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านหนองผูกเต่า ตำบลศาลาลำดวน อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว และชุมชนบ้านกิโสดาม ตำบลท่าแขก อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

2. ชุมชนที่ปฏิบัติการ คือ หมู่บ้านที่มีผู้นำทางการศึกษาอาศัยอยู่หรือปฏิบัติงานในสถานศึกษาตั้งอยู่ในชุมชน และสมัครใจเข้าร่วมปฏิบัติการ จำนวน 3 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านหัวคูแฉะ ตำบลท่าเกษม อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ชุมชนบ้านแก่งสี่เสียด ตำบลสระขวัญ อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว และชุมชนบ้านท่าช้าง ตำบลศาลาลำดวน อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ผู้ให้ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา ผู้ให้ข้อมูลและแหล่งข้อมูล แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1. ผู้นำทางการศึกษาที่เข้าร่วมปฏิบัติการได้มาโดยการสืบค้นจาก 2 แหล่ง คือ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยอง เขต 1 และเขต 2 และประชาคมจังหวัดสระแก้ว จำนวน 7 คน จากชุมชนบ้านห้วยกุญแจ จำนวน 3 คน ชุมชนบ้านแก่งสี่เสียด จำนวน 2 คน และชุมชนบ้านท่าช้าง จำนวน 2 คน

2. ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ปฏิบัติการ เป็นผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

- 2.1 กลุ่มพระสงฆ์
- 2.2 กลุ่มครูในโรงเรียน
- 2.3 กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.4 กลุ่มผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชน
- 2.5 กลุ่มเด็กและเยาวชน

วิธีการที่ศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเสริมสร้างผู้นำทางการศึกษาในการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีวิธีการศึกษา 4 ขั้นตอน และการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต้นแบบ ดำเนินการระหว่าง วันที่ 1 มีนาคม พุทธศักราช 2551 ถึงวันที่ 30 กันยายน พุทธศักราช 2551 ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนต้นแบบ ได้แก่ รายงานการวิจัย การเฝ้าระวังและพิทักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชนบ้านหนองผูกเต่า ตำบลศาลาลำดวน อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ปรินิพนธ์กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการขยะของโรงเรียน: กรณีศึกษา โรงเรียนบ้านกิโลสาม ตำบลท่าแยก อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว สิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวกับชุมชน เอกสารแนะนำของชุมชนต้นแบบ แผนชุมชนพึ่งตนเอง กิจกรรมโครงการ และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวกับชุมชนดังกล่าวระหว่างวันที่ 1 มีนาคม พุทธศักราช 2551 ถึงวันที่ 31 กรกฎาคม พุทธศักราช 2551

2. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

2.1 ชุมชนบ้านหนองผูกเต่า เก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เมื่อวันที่ 1 - 30 สิงหาคม พุทธศักราช 2551 โดยวิธีการ สังเกต สัมภาษณ์ และสอบถาม

คนในชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ และค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลัก และวันที่ 31 สิงหาคม พุทธศักราช 2551 โดยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ณ ห้องประชุมศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านหนองผูกเต่า มีผู้มาให้ข้อมูล จำนวน 10 คน

2.2 ชุมชนบ้านกิโลสามเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เมื่อวันที่ 1-30 กันยายน มีนาคม พุทธศักราช 2551 โดยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์และสอบถามคนในชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ และค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลัก และวันที่ 1 ตุลาคม พุทธศักราช 2551 โดยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ณ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนภาคตะวันออก โรงเรียนบ้านกิโลสาม มีผู้มาให้ข้อมูล จำนวน 9 คน

ขั้นที่ 2 พัฒนาแนวทางการเสริมสร้างผู้นำทางการศึกษาในการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ดำเนินการระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม ถึงวันที่ 31 ธันวาคม พุทธศักราช 2551 ดังนี้

1. นำข้อมูลพื้นฐานและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต้นแบบมาวิเคราะห์การเรียนรู้ของชุมชน วิธีการเรียนรู้ ช่องทางสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ และลักษณะการเรียนรู้ของชุมชน ความหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ของ มาล์คอล์ม โนว์ (Knowles, 1970) และทฤษฎีกระบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ตามแนวคิดของ คาร์ล โรเจอร์ส (อ้างถึงใน ชิตขงค์ ส. นันทนาเนตร, 2549) เจอร์เก้น ฮาเบอร์มาส (Habermas, 2004) แจ็ค เมซีโรว์ (Mezirow, 1991) และประสบการณ์ภาคสนาม
2. สกัดสาระหลักการ แนวคิด และแนวทางกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต้นแบบ
3. กำหนดแนวทางการเสริมสร้างผู้นำทางการศึกษาในการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ดังนี้

3.1 ค้นหาผู้นำทางการศึกษาและพื้นที่ปฏิบัติการ

3.2 เสริมสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนให้กับผู้นำทางการศึกษาที่เข้าร่วมปฏิบัติการ

3.3 ผู้นำทางการศึกษาปฏิบัติการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ขั้นที่ 3 กระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของผู้นำทางการศึกษา ดำเนินการระหว่างวันที่ 1 มกราคม ถึงวันที่ 12 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2552 ได้แก่

1. ค้นหาผู้นำทางการศึกษาและพื้นที่ปฏิบัติการ โดยการกำหนดคุณลักษณะพื้นฐานของผู้นำทางการศึกษาที่จะเข้าร่วมปฏิบัติการแบบเจาะจง คือ อาศัยอยู่หรือปฏิบัติงานในสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในชุมชน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน สนใจกิจกรรมของชุมชน และเมื่อได้รับฟังการชี้แจงกระบวนการวิจัยเพื่อสมัครใจเข้าร่วมปฏิบัติการ และเลือกพื้นที่ปฏิบัติการ คือ หมู่บ้านที่ผู้นำ

ทางการศึกษาสมัครใจเข้าร่วมปฏิบัติการ ปฏิบัติงานในสถานศึกษาดังอยู่ในชุมชน ดำเนินการระหว่างวันที่ 1 มกราคม ถึงวันที่ 15 เมษายน พุทธศักราช 2552 และทำการชี้แจงกระบวนการวิจัยเพื่อผู้นำทางการศึกษาสมัครใจเข้าร่วมปฏิบัติการ เมื่อวันที่ 7 เมษายน พุทธศักราช 2552 ณ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา (สกสค.)

2. ผู้นำทางการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชน ดังนี้

2.1 เรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต้นแบบ ได้แก่ ชุมชนบ้านหนองผูกเต่า และชุมชนบ้านกิโลสาม เมื่อวันที่ 16 เมษายน พุทธศักราช 2552 ณ ชุมชนบ้านหนองผูกเต่า โดยการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวิทยากรของชุมชนต้นแบบ ผู้วิจัยและผู้นำทางการศึกษาด้วยกัน และเรียนรู้ทักษะกระบวนการเรียนรู้ โดยการสังเกต สอดถามและซักถามจากการเข้าร่วมกิจกรรม

2.2 เรียนรู้กิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมและวิถีชุมชนภาคตะวันออก (บ้านหนองผูกเต่า) เมื่อวันที่ 17 เมษายน พุทธศักราช 2552 ณ ชุมชนบ้านหนองผูกเต่า โดยวิธีการสังเกต ฟังการบรรยาย ซักถาม และสอบถามวิทยากรชุมชน และเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีสงกรานต์สืบสานสายใยครอบครัวอบอุ่น ชุมชนสมานฉันท์กับชุมชน

2.3 เรียนรู้แนวคิด ทฤษฎีกระบวนการเรียนรู้ ทักษะกระบวนการเรียนรู้ การประเมินศักยภาพชุมชนและตนเอง แนวคิดแนวและแนวปฏิบัติ การวางแผนกิจกรรมและปฏิทินการปฏิบัติงานร่วมกัน เมื่อวันที่ 21 เมษายน พุทธศักราช 2552 ณ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา (สกสค.) โดยวิธีการเรียนรู้ร่วมกันของผู้นำทางการศึกษา

3. ผู้นำทางการศึกษาปฏิบัติการในการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ได้แก่ การเตรียมชุมชน การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การย้อนกลับข้อมูลและค้นหาความต้องการ การดำเนินกิจกรรม การประเมินกิจกรรม การปรับปรุงและพัฒนากิจกรรม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนต้นแบบและชุมชนที่ปฏิบัติการ ตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การปฏิบัติงานในการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของผู้นำทางการศึกษา

กิจกรรม	วิธีการ	เป้าหมาย
เตรียมชุมชน	การสื่อสารสร้างความเข้าใจ และขยายแนวคิดในชุมชน	ชุมชนรับรู้ ให้ความร่วมมือ และเข้าร่วมกิจกรรม
ศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชน	ครั้งที่ 1 เก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานชุมชน โดยการสังเกต สัมภาษณ์ และสอบถาม ครั้งที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานชุมชน โดยการสนทนากลุ่ม	- ได้ข้อมูลพื้นฐานชุมชนเบื้องต้น และได้ผู้ให้ข้อมูลหลัก - ได้ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ชุมชนเรียนรู้ร่วมกัน ผู้นำทางการศึกษามีความรู้เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐาน มีทักษะกระบวนการเรียนรู้
- ขอนกลับข้อมูล - ค้นหาความต้องการ	- การจัดเวทีชาวบ้านขอนกลับข้อมูล เพื่อชี้แจงและเพิ่มเติมข้อมูล - การระดมความคิด	- คนในชุมชนได้ชี้แจงและเพิ่มเติมข้อมูล ได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน - ได้กิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกัน
ดำเนินกิจกรรม - การเตรียมการก่อนเริ่มกิจกรรม - การเริ่มต้นกิจกรรม - การดำเนินกิจกรรม - การประเมินกิจกรรม	- นำกิจกรรมไปขยายแนวคิด หาแนวร่วม - เสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของผู้นำทางการศึกษาที่ร่วมปฏิบัติการ - เสวนาแลกเปลี่ยนแนวคิดกับผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา - วางกรอบโครงสร้างการทำงาน - ตั้งคณะทำงานดำเนินกิจกรรม - ชุมชนเข้าร่วมร่วมดำเนินการ - การประเมินโดยสาธารณะแบบเสริมพลังตลอดการดำเนินกิจกรรม - การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของผู้นำทางการศึกษาชุมชนที่ปฏิบัติการ	- ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าใจ ได้ผู้รับผิดชอบ - ได้แนวทางการเริ่มต้นกิจกรรม - ได้แนวนโยบายในการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน - มีกรอบโครงสร้างการทำงาน - มีคณะทำงานรับผิดชอบกิจกรรม - คนในชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรม - ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ประเมินกิจกรรม กิจกรรมมีความก้าวหน้า ดำเนินการต่อไปได้ - ได้ข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไขปัญหาในการดำเนินกิจกรรม
ปรับปรุงและพัฒนา	- ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมร่วมกันปรับปรุงและพัฒนา	- กิจกรรมมีความก้าวหน้า ประสบความสำเร็จ ชุมชนพึงพอใจ
แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนต้นแบบและชุมชนปฏิบัติการอื่น	- ผู้นำทางการศึกษาชุมชนต้นแบบและชุมชนที่ปฏิบัติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยวิธีการนำเสนอกระบวนการเรียนรู้ บทเรียนและประสบการณ์เรียนรู้ร่วมกัน	- ผู้นำทางการศึกษา มีความรู้เกี่ยวกับชุมชน ทักษะกระบวนการเรียนรู้ - ชุมชนเป็นศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ในกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน

4. ผลการเสริมสร้างผู้นำทางการศึกษาในการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ระหว่างวันที่ 1 มกราคม ถึงวันที่ 12 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2552 ดังนี้

4.1 การเรียนรู้ของผู้นำทางการศึกษา ได้แก่

4.1.1 เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ชุมชน

4.1.2 เรียนรู้จากการปฏิบัติการในการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

4.2 การเรียนรู้ของคนในชุมชน ได้แก่ การเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ ช่องทางสื่อสาร เพื่อการเรียนรู้ และลักษณะการเรียนรู้

ขั้นที่ 4 แนวทางการเสริมสร้างผู้นำทางการศึกษาในการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ประกอบด้วย

1. คุณลักษณะของผู้นำทางการศึกษาที่เข้าร่วมปฏิบัติการ
2. การเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับชุมชนให้ผู้นำทางการศึกษา
3. ผู้นำทางการศึกษาปฏิบัติการในการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับ

ชุมชน

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมเครื่องมืออื่น ดังนี้

1. อุปกรณ์การเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น สมุดจดบันทึก เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ กล้องวิดีโอ และอุปกรณ์สำนักงานที่จำเป็น เช่น กระดาษ ปากกา กาว กรรไกร
2. แนวคำถามการสนทนากลุ่มเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่ ประวัติและความเป็นมาของชุมชน สภาพทางภูมิศาสตร์ ประชากร การศึกษา การคมนาคม และระบบสาธารณูปโภค การดำรงชีพและอาชีพ ผู้นำและองค์กรในชุมชน ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน
3. แนวทางการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้นโยบายในการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้เทคนิคหลายวิธีการ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการทำงานร่วมกับชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) เป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยอยู่ในเหตุการณ์ ได้แก่ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนต้นแบบ การเรียนรู้ของผู้นำทางการศึกษา การปฏิบัติการในการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของผู้นำทางการศึกษา และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนต้นแบบและชุมชนที่ปฏิบัติการ เพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นธรรมชาติตามปรากฏการณ์แท้จริง ยังเป็นการสร้างความคุ้นเคยกับผู้นำทางการศึกษาและคนในชุมชน

2. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non- Participation Observation) เป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม ได้แก่ การศึกษาสภาพทั่วไป ผลงานและร่องรอยของกิจกรรม รวมทั้งการสังเกตสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษาของผู้นำทางการศึกษา การสื่อสารสร้างความเข้าใจ ขยายแนวคิด การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ สอบถาม และค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลัก การนำกิจกรรมการเรียนรู้ไปสร้างความเข้าใจและขยายแนวคิดเพื่อค้นหาแนวร่วมดำเนินกิจกรรม โดยใช้การติดตามสัมภาษณ์และสอบถามผู้นำทางการศึกษาและผู้เกี่ยวข้องภายหลังเสร็จสิ้นกิจกรรม ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้ จะนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากเทคนิควิธีการอื่น

3. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ทำการสัมภาษณ์ พูดคุย สอบถาม และซักถามชาวบ้าน ถึงเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งด้านประวัติความเป็นมา และบริบทของชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานชุมชนที่ถูกต้อง สัมภาษณ์ สอบถาม และซักถาม ผู้นำทางการศึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนเพื่อติดตามความก้าวหน้าในกิจกรรมที่ไม่ได้อยู่ร่วมเหตุการณ์ ลักษณะการสัมภาษณ์เป็นไปอย่างง่าย ๆ และไม่เคร่งครัดในเรื่องขั้นตอนและลำดับคำถาม แต่ก็มิได้ทำให้ข้อมูลขาดหายไป หรือขาดความต่อเนื่องแต่ประการใด และสัมภาษณ์ เสนวนา พูดคุยแลกเปลี่ยนแนวคิดกับผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 มีประเด็นการเสวนาที่สำคัญ 7 ประเด็น ได้แก่ การทำงานร่วมกับชุมชนของผู้นำทางการศึกษาเป็นอย่างไร การรับรู้เกี่ยวกับผู้นำทางการศึกษาทำงานร่วมกับชุมชนเป็นอย่างไร กระบวนการเรียนรู้ของผู้นำทางการศึกษากับชุมชนเป็นอย่างไร ปัญหาและอุปสรรคของผู้นำทางการศึกษาในการทำงานร่วมกับชุมชนเป็นอย่างไร บทบาทของผู้นำทางการศึกษากับชุมชนควรเป็นอย่างไร แนวคิด ทิศทาง และนโยบายเกี่ยวกับการเสริมสร้างผู้นำทางการศึกษาในกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นอย่างไร และความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นอย่างไร

4. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานชุมชนหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานชุมชนโดยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ สอบถามคนในชุมชน และได้

ผู้ให้ข้อมูลหลักแล้ว ทั้งนี้เพื่อให้มีพื้นฐานข้อมูลเป็นแนวทางการสนทนา โดยใช้พลังของกลุ่ม (Group Dynamic) กระตุ้นให้สมาชิกแสดงความคิดเห็น และทัศนคติอย่างเปิดเผย จริงใจ ซึ่งความคิดเห็นของคนหนึ่ง สามารถไปกระตุ้นสมาชิกคนอื่นให้อยากพูด แสดงความคิดเห็นและประสบการณ์ของตนออกมาเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีแนวคำถามในการสนทนา 8 ข้อ ได้แก่ ประวัติความเป็นมา สภาพทางภูมิศาสตร์และที่ตั้ง ประชากร การศึกษา การคมนาคมและระบบสาธารณสุข อาชีพและการดำรงชีพ ผู้นำและองค์กรชุมชน ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน

5. การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Community of Practice) เป็นเวทีชาวบ้านเพื่อใช้เป็นพื้นที่สาธารณะให้ชาวบ้านที่มีแรงปรารถนาและมุ่งมั่นมาเรียนรู้ข้อมูล ค้นหาความต้องการ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ได้แก่ เวทีย้อนกลับข้อมูลและค้นหาความต้องการ เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เวทีประเมินกิจกรรมการเรียนรู้ และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล ใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ตามแนวคิดของ สุกวงค์ จันทวานิช (2552, หน้า 129-130) ดังนี้

1. การตรวจสอบด้านข้อมูล (Data Triangulation) ทำการตรวจสอบแหล่งเวลา แหล่งสถานที่และแหล่งบุคคล โดยตรวจสอบว่าถ้าเวลาต่างกัน ต่างสถานที่ และต่างบุคคล ข้อมูลที่ได้เหมือนกันหรือไม่ ถ้าเหมือนกันหรือซ้ำกัน ถือว่าข้อมูลนั้นเชื่อถือได้และเป็นจริง แล้วจดบันทึกไว้
2. การตรวจสอบด้านวิธีวิทยา (Methodological Triangulation) โดยตรวจสอบวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลว่า ถ้าข้อมูลที่ได้จากวิธีการศึกษาเอกสารและงานวิจัย จากการสังเกต สัมภาษณ์ สอบถามคนในชุมชน จากการสนทนากลุ่ม และจากข้อมูลย้อนกลับ ถ้าข้อมูลตรงกัน นำไปวิเคราะห์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล กระทำพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล อาศัยมุมมองของคนในพื้นที่ รวมทั้งคำนึงถึงบริบท (Context) ของชุมชนที่ปฏิบัติการ โดยวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้นำทางการศึกษา ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อให้ได้คำตอบของคำถามการวิจัย และบรรลุวัตถุประสงค์การศึกษาที่กำหนดไว้ มีการตั้งสมมติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis) เพื่อวิเคราะห์ว่าเป็นไปตามสมมติฐานหรือไม่ นำข้อมูลมาแยกประเภท จัดหมวดหมู่เพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์

ข้อมูลเบื้องต้นจนกระทั่งถึงวันสุดท้ายที่อยู่ในชุมชนที่ปฏิบัติการ จากนั้นทำการวิเคราะห์ในขั้นสุดท้าย ก่อนการเขียนรายงาน โดยให้ความสำคัญของการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์และ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน รวมทั้งการทำทางและบรรยากาศต่าง ๆ ซึ่งข้อมูลจะอยู่ในรูปของ เนื้อความ ข้อความ คำพูด ปรากฏการณ์ เหตุการณ์ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล ดังนี้

1. การจัดระบบเอกสารข้อมูล

1.1 หมวดเรื่องทั่ว ๆ ไป เพื่อติดตามเรื่องราวต่าง ๆ ได้สะดวกรวดเร็วในการดำเนินการ และชุมชนต้นแบบ แยกเป็นแฟ้มแต่ละชุมชน ได้แก่ ชุมชนต้นแบบบ้านหนองผูกเต่า บ้านกิโลสาม รายละเอียดประกอบด้วย ปฏิทินการปฏิบัติงาน ข้อมูลพื้นฐานชุมชน กระบวนการเรียนรู้ กิจกรรม การเรียนรู้ ขั้นตอนในกระบวนการเรียนรู้ บุคคลสำคัญ เช่น ผู้ให้ข้อมูลหลัก วิทยากรชุมชน ผู้นำ องค์กร สถานที่ กลุ่มองค์กร เอกสารดำเนินการ ข้อมูล เพื่อจะได้รู้ว่าเป็นเรื่องอะไร เกิดขึ้นกับ ใคร ที่ไหน เมื่อไร และเป็นอย่างไร

1.2 หมวดผู้นำทางการศึกษาและพื้นที่ปฏิบัติการ ได้แยกแฟ้มข้อมูลออกเป็นแต่ละ ชุมชน และข้อมูลของผู้นำทางการศึกษาในแต่ละชุมชน การเสริมสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชน ทำการแยกแฟ้มกิจกรรมการเสริมสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนให้ผู้นำทางการศึกษาออกเป็น 7 กิจกรรมการเรียนรู้

1.3 หมวดข้อมูลสนามแยกเป็นแฟ้มข้อมูล ได้แก่

1.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานชุมชน ประกอบด้วย แฟ้มต่าง ๆ ดังนี้ บันทึกการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์ สอดถามคนในชุมชน การสนทนากลุ่ม การย้อนกลับข้อมูลและค้นหาความต้องการแต่ละชุมชน

1.3.2 แฟ้มบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในการดำเนินกิจกรรมของ แต่ละชุมชนที่ศึกษา ตามลำดับขั้นตอนกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อช่วยในการเขียนวิธีการและ กระบวนการเก็บข้อมูลสำหรับรายงานการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 แฟ้มข้อมูล คือ ข้อมูลการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ชุมชน ข้อมูลกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และข้อมูล การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนที่ศึกษาและชุมชนที่วิจัย โดยจัดแยกเป็นรายชุมชนตามลำดับ ขั้นตอนการเรียนรู้ของแต่ละชุมชน

1.4 หมวดการวิเคราะห์ ทำการวิเคราะห์ไปพร้อมกับขณะเก็บข้อมูล โดยการกำหนด หัวเรื่องของแฟ้มต่าง ๆ แยกตามกิจกรรม เหตุการณ์ และบันทึกความคิดในการวิเคราะห์

2. การวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการตามแนวคิดของ นิสา ชูโต (2540, หน้า 145-146) ดังนี้

2.1 การลดทอนข้อมูล สรุปลงรหัสข้อมูลเป็นกลุ่ม แบ่งเป็นส่วน ๆ เขียนข้อมูลชั่วคราวและแปลงข้อมูลอยู่ตลอดเวลา ตามลำดับไปจนกระทั่งเขียนรายงานเสร็จ

2.2 การแสดงข้อมูล โดยการสรุปจากรายงานการสังเกต คำพูดจากการสัมภาษณ์ หรือการกระทำของผู้นำทางการศึกษาและชุมชน แล้วนำมาเป็นหลักฐานของข้อสรุปชั่วคราว

3. การสร้างข้อสรุปและยืนยันผลสรุป เป็นการสังเคราะห์ข้อสรุปย่อย ๆ ในช่วงแรก ๆ เข้าด้วยกันเป็นบทสรุปและตรวจสอบยืนยันเป็นผลสรุปการวิจัยในช่วงสุดท้าย

สรุปขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัย สรุปได้ดังนี้ เตรียมการก่อนการศึกษา โดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นที่ 1 เลือกชุมชนค้นแบบและศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ขั้นที่ 2 พัฒนาแนวทางการเสริมสร้างผู้นำทางการศึกษาในการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ขั้นที่ 3 กระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของผู้นำทางการศึกษา ขั้นที่ 4 สรุปแนวทางการเสริมสร้างผู้นำทางการศึกษาในการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 สรุปขั้นตอนการวิจัย